

LUNDS UNIVERSITET

Sveriges alkoholmonopol under covid-19-pandemin

Sveriges konsumtion av alkohol jämfört med 4 Europeiska länder

Författare: Emil Stenquist Leffler

Handledare: Sarah Rosenberg

Lunds Universitet | Nationalekonomiska institutionen

NEKH03 | Kandidatuppsats

Januari 2024

Abstract

The population of Europe consumes a relatively large amount of alcohol per capita and countries differ somewhat from each other regarding policy dealing with alcohol consumption. Sweden has an established state monopoly on the sales of alcohol in retail and during the Covid-19 pandemic, retail played a larger part in the sales of alcohol, since bars and restaurants were negatively impacted by restrictions and lockdowns. To evaluate the effect of the Swedish monopoly on sales of alcohol during the covid-19 pandemic, data of alcohol consumption from 5 countries is gathered, and Swedish data is compared to data from the other countries. There is a general decline in consumption of alcohol during the pandemic, and Sweden seems to have had an accelerated decline compared to the other selected countries. However, using an econometric method does not prove that this accelerated decline is due to a Swedish state-monopoly on the sales of alcohol. In other words, it can not be ensured that the Swedish monopoly led to a lower consumption of alcohol compared to other countries. This can potentially make us question whether a Swedish monopoly on the sales of alcohol really is an effective policy.

Keywords: *Alcohol monopoly, Alcohol consumption, Alcohol policy, Alcohol retail, Covid-19 pandemic, Covid restrictions, Systembolaget, Swedish alcohol policy.*

1. Inledning.....	3
2. Bakgrund.....	4
2.1 Alkoholpolitik: skatt, pris & tillgänglighet.....	4
2.2 Systembolagets syfte & verksamhet.....	5
2.3 Kritik mot Alkoholmonopolet.....	6
2.4 Bekämpning av Covid-19 i Europa.....	7
2.5 Covid-19 och alkoholkonsumtion.....	10
3. Data.....	11
4. Metod.....	13
4.1 Difference in differences.....	13
4.2 Förändringar i alkoholkonsumtion på längre sikt.....	16
5. Resultat.....	16
5.1 Difference in differences.....	16
5.2 Förändringar i alkoholkonsumtion på längre sikt.....	19
6. Diskussion.....	22
6.1 Faktorer för alkoholkonsumtion under 2020.....	22
6.2 Slutsats: Difference in differences.....	24
6.3 Alkoholkonsumtion 2010-2019 och DiDs trovärdighet.....	24
6.4 Övriga förklaringar och aspekter.....	25
7. Avslutning.....	26
8. Källförteckning.....	27

1. Inledning

År 2020 spreds covid-19-pandemin i världen och Europa. Av detta följde restriktioner och rekommendationer för att minska spridningen av viruset, vilket påverkade samhällsekonomin och företag, men även människors vanor och beteenden (NE, 2023). Något som knyter samman dessa ämnen är försäljningen och konsumtionen av alkohol. Aktörer som säljer alkohol påverkades på olika sätt beroende på människors beteenden och vanor under pandemin.

Konsumtionen av alkohol förändrades på flera sätt under pandemin. Restriktioner och nedstängningar drabbade restauranger, barer och serveringar, och människor uppmanades att undvika sociala sammanhang. Om man ville konsumera alkohol, och serveringar var stängda, eller om man ville undvika restauranger och barer, fick man köpa alkohol i detaljhandeln.

Hur detaljhandeln för alkohol ser ut varierar i olika länder. Sverige har ett statligt alkoholmonopol i form av Systembolaget, men i många europeiska länder är försäljningen mindre reglerad och alkohol kan köpas i mataffärer och kiosker.

Denna skillnad blir intressant att undersöka, särskilt under pandemin, en tid där människor i större utsträckning konsumerade alkohol från butiker istället för barer och restauranger. Ett alkoholmonopol kan tänkas ha en större effekt när övriga aktörer som säljer alkohol drabbas, och en undersökning av alkoholkonsumtion under covid-19-pandemin är därför ett tillvägagångssätt för att undersöka hur det svenska alkoholmonopolet påverkade svenskarnas konsumtion under pandemin. Detta ska göras genom att jämföra Sverige med fyra andra europeiska länder utan alkoholmonopol, dessa länder är Danmark, Polen, Tyskland, och Nederländerna.

Syfte

Denna uppsats syftar till att undersöka effekterna av den svenska statens försäljningsmonopol av alkohol genom att titta på alkoholkonsumtionen i fyra europeiska länder och Sverige - före och efter utbrottet av Covid-19 pandemin.

2. Bakgrund

Relevant bakgrund för denna uppsats sammanfattar syftet med och funktionen av alkoholpolitik i allmänhet och alkoholmonopolet i Sverige. Även restriktioner till följd av Covid-19 i Europa sammanfattas, och slutligen diskuteras förändringar som rörde alkoholkonsumtionen under spridningen av pandemin.

2.1 Alkoholpolitik: skatt, pris & tillgänglighet

Alkohol som konsumtionsvara, likt snus och cigaretter är unik, då ökad konsumtion har tydliga konsekvenser för folkhälsa och leder till välfärdsförluster och samhällskostnader (NE, 2023). Alkoholpolitikens huvudsakliga syfte i Sverige är att begränsa kostnaderna som ökad konsumtion innebär.

Varför en viss mängd alkohol konsumeras i ett visst land har ingen enkel förklaring, utan är en flerdimensionell fråga med bland annat kulturella och historiska komponenter. Tre viktiga faktorer är däremot pris på och beskattning av alkohol, samt tillgängligheten till alkohol (Cheng et. al. 2011).

Ett av de främsta styrmedlen en stat har för att minska skadorna av alkoholkonsumtion är alkoholskatt. Högre alkoholskatt leder till att den ekonomiska tillgängligheten av alkohol minskar. Ökad skatt ger högre priser som leder till minskad efterfrågan och konsumtion (NE, 2023). Skatt hänger därmed ihop med pris, och är det främsta verktyget stater använder för att styra konsumtionen.

Fysisk tillgänglighet till alkohol avgör hur lätt alkohol är att få tag på. Detta kan regleras med åldersgränser, öppettider och tätheten av butiker som säljer alkohol. I Sverige regleras tillgängligheten genom att alkoholförsäljningen är monopoliserad, och enbart Systembolaget som statligt företag har tillstånd att sälja alkohol med en procenthalt över 3,5 procent. Restauranger och barer får givetvis också sälja alkohol i Sverige, men den dryck som säljs får enbart

konsumeras på plats. Utöver detta har Sverige strikta regleringar på dessa verksamheter, som innefattar att alkohol inte får serveras efter klockan 01.00 förutom i undantagsfall där en servering kan få utökat tillstånd av kommunen (riksdagen.se).

I länder utan försäljningsmonopol kan alkohol generellt köpas i mataffärer, kiosker, vinbutiker och dylikt. Tillgängligheten av alkohol i dessa länder liknar generellt den av övrig mat och dryck som kan köpas i vanlig detaljhandel; som mataffärer och kiosker.

Vad gäller butiker som säljer dryck med en alkoholhalt över 3,5 procent är tätheten i Sverige ca nio systembolaget-butiker per 100 000 invånare. Motsvarande siffra för två länder utan alkoholmonopol, Danmark respektive Nederländerna, är 130 och 160 butiker per 100 000 invånare (Juhlin, 2023). Detta visar på den stora skillnaden i fysisk tillgänglighet av alkohol inom detaljhandeln som ett försäljningsmonopol skapar. Systembolagets butiker har däremot ett stort utbud av alkoholhaltig dryck, betydligt större än exempelvis en kiosk i Danmark eller en mindre mataffär i Nederländerna, som båda räknas in i täthet av butiker som säljer alkohol. Man kan hävda att även om tätheten av butiker som säljer alkohol är betydligt lägre i Sverige, så är utbudet av alkohol i Systembolagets butiker stort jämfört med mindre butiker i länder utan alkoholmonopol. Systembolaget säljer alltså i princip bara alkohol i sina butiker, bortsett från alkoholfria dryckesalternativ, medan många butiker i andra länder säljer alla möjliga varor utöver alkoholhaltig dryck.

2.2 Systembolagets syfte & verksamhet

Systembolaget är ett statligt aktiebolag med försäljningsmonopol på alkohol. Monopolet finns för att förbättra folkhälsan genom att minska alkoholkonsumtionen, alkoholmissbruk och skador som orsakas av alkohol (Regeringskansliet, 2014). Meningen är att detta statliga monopol som uttryckligen drivs utan vinstintresse, ska sälja mindre volymer alkohol än vinstdrivande butiker inom detaljhandeln.

Ett av systembolagets huvudsakliga verktyg för att minska alkoholkonsumtionen är att reglera tillgängligheten på alkohol (omsystembolaget.se, 2021). För att begränsa tillgängligheten har monopolet i sig en funktion, nämligen att medborgare enbart kan köpa hem alkohol från ett företag. Detta till skillnad från länder där den privata konkurrerande detaljhandeln, exempelvis en mataffär, kan få tillstånd att sälja alkohol. Systembolaget begränsar även tillgängligheten genom sina öppettider, där deras butiker som längst får ha öppet klockan 10-20 på helgfria vardagar, 10-15 på lördagar och stängt på söndagar.

Systembolaget fokuserar också på andra områden som ska leda till minskad alkoholkonsumtion, och uppmuntrar sunt drickande. Exempelvis genom att utbilda och instruera personal att ge service med betoning på att en viss dryck passar med en viss typ mat, eller att sätta mer fokus på smak och kvalitet, framför alkoholhalt eller lågt pris. Systembolagets vision är att alkoholdrycker ska avnjutas med omsorg om hälsan för att minimera skadeverkningarna för individer och hela samhället (omsystembolaget.se, 2021). Utöver detta gör Systembolaget inte reklam, har inga erbjudanden eller rabatter, och skyltar inte för att få in kunder i sina butiker.

2.3 Kritik mot Alkoholmonopolet

Systembolaget och den svenska alkoholpolitikens effektivitet är ett omdiskuterat ämne. Timbro publicerade i juni 2023 en rapport med namnet *Det poänglösa alkoholmonopolet*. Huvudsakligen handlar kritiken i denna rapport om att 92 procent av svenskar förvarar stora mängder alkohol i hemmet, vilket syftar till att delegitimera påståendet att alkoholmonopol leder till mindre fysisk tillgänglighet (Juhlin, 2023). Eftersom att så många svenskar har tillgång till alkohol i hemmet blir en begränsning av antalet butiker som får sälja alkohol meningslös, och kan tvärtom göra att gemene man bunkrar en större mängd alkoholhaltiga drycker hemma, det vill säga köper på sig mer än vad de hade gjort om alkohol hade varit mer lättillgängligt.

En annan faktor att ha i åtanke är den alkohol som tas in i Sverige från utlandet eller köps via internet. Dessa sätt att köpa alkohol går runt systembolagets monopol och man kan hävda att de motarbetar begränsningen av tillgängligheten. Som andel av den totala alkoholkonsumtionen i

Sverige 2019 var 11,6 procent resandeförsel och 1,2 procent köp via internet. Under pandemin år 2021 var motsvarande siffror 4,3 procent resandeförsel och 2 procent köp via internet (Trolldahl B, 2023). I köp via internet ingår inte systembolagets internethandel.

2.4 Bekämpning av Covid-19 i Europa

Utbrottet av covid-19 påverkade vardagen för människor i Europa markant. Den 11 mars 2020 klassades covid-19 som en pandemi, med 100 000 bekräftat smittade i totalt 95 länder (NE, 2021). Smittbegränsande åtgärder infördes i en stor majoritet av Europas länder. En gemensam åtgärd för att minska inflödet av spridning i länder i Europa var att införa olika typer av inreseförbud för icke-medborgare. För att minska spridningen inom landet användes uppmanande rekommendationer, samt tvingande restriktioner. Man uppmanade bland annat invånare att minimera antalet sociala kontakter, jobba hemifrån till så stor grad som möjligt och ha på sig munskydd i det offentliga. Tvingande åtgärder var bland annat förbud mot allmänna eller privata sammankomster, nedstängningar eller begränsningar av öppettider och antalet besökare för restauranger, serveringar, affärer och andra verksamheter där det kan bildas folksamlingar. Just hur dessa åtgärder trädde i kraft genom lag varierade från land till land, men effekten av åtgärderna blev i stort sett desamma; människors rörelse ute i samhället minskade kraftigt. Syftet med åtgärderna var att minimera spridningen av viruset så att antalet i befolkningen som var smittade samtidigt var så lågt som möjligt. Detta för att sjukvården i ett land inte skulle överbelastas under korta tidsperioder. Denna taktik kallas att “flatten the curve”, och var en utbredd strategi i Europa och världen mot bekämpningen av covid-19.

2.4.1 Restriktioner till följd av Covid 19: Danmark

Den danska staten var tidiga med att stänga affärer och andra verksamheter som klassas som icke-nödvändiga. Från mitten av mars 2020 fick enbart mataffärer och apotek hållas öppna, och folksamlingar med mer än 10 personer förbjöds (Global-monitoring.com, 2023). Dessa begränsningar var tidsbestämda och planerades att råda som kortast till och med den 30 mars 2020, men förlängdes till 17 april 2020. Restauranger och barer tilläts öppna med begränsade

öppettider i maj 2020. Under hösten och vintern 2020 stängdes periodvis serveringar återigen helt ner i stora delar av Danmark, i områden med högre frekvenser av smitta. Dessa inkluderar Köpenhamn, Århus och Odense.

2.4.2 Restriktioner till följd av Covid 19: Tyskland

Även Tyskland införde omfattande restriktioner för att minska spridningen av Covid-19. I mars 2020 tvingades bland annat restauranger, barer och biografier att stänga (Welle, 2021). I de tidsperioder där smittan spreds som mest infördes dessa tidsbegränsade tunga förbud mot allt fler affärsverksamheter. Under dessa så kallade lockdowns fick enbart affärer och företag vars verksamhet ansågs vara absolut nödvändiga hållas öppna (BBC, 2020). Exempel på sådana är mataffärer och banker. Utöver det ombads människor att stanna hemma, undvika folksamlingar och minimera antalet sociala kontakter. I maj 2020 fick barer, caféer och restauranger öppna i Tyskland, men med restriktioner på avstånd mellan personer från olika hushåll (Harding, Connolly and Jones, 2020). Hösten 2020 kom nya besked och serveringar tvingades stänga ännu en gång (Higgins-Dunn, 2020). Dessa förbud mot restauranger och barer gällde under resten av år 2020.

2.4.3 Restriktioner till följd av Covid 19: Polen

Vid utbrottet Covid-19 i Europa i mars 2020 införde Polen tillfälliga nedstängningar av skolor och universitet (Global-monitoring.com, 2023). Fysiska affärer, barer och restauranger tvingades stänga, bortsett från livsmedelsbutiker och apotek. Människor uppmanades att stanna hemma och minimera antalet sociala kontakter. Under våren och sommaren lättades restriktionerna och serveringar tilläts öppna, med begränsningar på öppettider och avstånd mellan sällskap. I oktober 2020 stängdes dessa verksamheter återigen fullständigt.

2.4.4 Restriktioner till följd av Covid 19: Nederländerna

Restriktioner och förbud drabbade många verksamheter även i Nederländerna i mars 2020. Restauranger och barer tvingades stänga och strikta regleringar på folksamlingar och privata sammankomster infördes (Global-monitoring, 2023). Från 1 juni 2020 öppnade serveringar med restriktioner som liknar de i Polen, Tyskland och Danmark, med begränsade öppettider och minimigränser på avstånd mellan sällskap. Efter ökad smittspridning blev restriktionerna för serveringar gradvis striktare under sensommaren och hösten, tills de återigen stängdes fullständigt i hela landet oktober 2020.

2.4.5 Restriktioner till följd av Covid 19: Sverige

Sveriges hantering av Covid-19 skiljer sig från de andra länderna i urvalet. Svenska myndigheter valde att inte införa strikta restriktioner och förbud utan förlitade sig istället på medborgarnas välvilja att följa rekommendationer, som alltså inte var tvingande (Björkman et al. 2023). Verksamheter som affärer, barer och restauranger förblev öppna under hela pandemin. Sverige fick omfattande kritik både inhemskt och internationellt till följd av detta, främst att hanteringen av dessa verksamheter var för mild och naiv. Under tidsperioder infördes däremot tvingande restriktioner på öppettider för barer och restauranger, samt krav på avstånd mellan sällskap och begränsning av antal personer i samma sällskap (folkhalsomyndigheten.se, 2023). Detta skedde dock sent i relation till övriga länder i urvalet. Först i slutet av november 2020 begränsades restauranger och barer till att servera alkohol fram till klockan 22.00 (Sennerö, 2020).

Att Sveriges hantering av covid-19 förlitade sig mer på rekommendationer än restriktioner ledde dock inte nödvändigtvis till att smittan spreds mer i Sverige, eller att svenskar hade fler sociala kontakter under pandemin. Människors rörelsemönster förändrades väldigt mycket även i Sverige, man stannade hemma i större utsträckning och undvek affärer, restauranger och barer under pandemin (Dahlberg et. al. 2020).

2.5 Covid-19 och alkoholkonsumtion

Ett viktigt antagande är att mindre rörelse och olika typer av förbud mot serveringar gjorde att försäljningen av alkohol hos dessa verksamheter minskade, och att den alkohol som konsumerades under pandemin till större del än tidigare var inköpt inom detaljhandeln än på serveringar. Detta kan exempelvis ses tydligt i data över försäljning av alkohol i Sverige, där systembolaget stod för 64.8% av den totala försäljningen år 2019 (Trolldahl B, 2023). 2021 var motsvarande siffra 74.9%. Detta innebär en ökning med 10,1 procentenheter, vilket motsvarar en procentuell ökning med 15,6 procent. Försäljning av alkohol från restauranger utgjorde 2019 10,0% av den totala försäljningen, 2021 var motsvarande siffra 8,1%, alltså en minskning med 1,9 procentenheter eller 19 procent. Det blir i Sveriges fall tydligt att systembolagets försäljning gynnades av pandemin, och att restauranger och barer sålde mindre alkohol på grund av att människor antingen undvek dessa verksamheter, eller att de begränsade restriktioner som infördes gav en effekt.

Övriga andelar av den totala alkoholförsäljningen är folkölsförsäljning, resandeförsäljning, hemtillverkning, köp via internet och köp av smugglad alkohol. Den procentuella summan av dessa som andel av den totala alkoholförsäljningen i Sverige var 25,2 procent 2019, och 17 procent 2021, där minskning av resandeförsäljning huvudsakligen förklarar nedgången (Trolldahl B, 2023).

Tittar man på konsumtion i liter ren alkohol per capita ökade systembolagets försäljning från 5,82 liter 2019, till 6,47 liter 2020. För serveringar minskade försäljningen från 0,9 liter 2019 till 0,59 liter 2020 (Trolldahl B, 2023). För barer och restauranger finns alltså en kraftigare nedgång i total försäljning i liter per capita, än i procentuell andel av försäljning under pandemin. Det finns också en tydlig ökning i total försäljning för systembolaget, mellan 2019 och 2021.

I de övriga länderna (Tyskland, Danmark, Nederländerna, Polen), finns inga alkoholmonopol och alkohol kan köpas hem på ställen som mataffärer, spritbutiker och andra privata verksamheter med rättigheter att sälja. Det är troligt att restauranger och barer även i dessa länder sålde mindre

alkohol på grund av pandemin, då dessa verksamheter stängdes ner fullständigt delar av 2020 i dessa länder. Länderna hade även längre covid-restriktioner för restauranger och barer under tiden de hölls öppna än vad Sverige hade, sett över hela året 2020.

Detta tyder på att aktörer inom detaljhandeln, såsom mataffärer, spritbutiker och Systembolaget, spelade en större roll för människors konsumtion av alkohol under pandemin än innan pandemin. Att konsumenter i betydligt större omfattning köper alkohol i butiker än på serveringar, för konsumtion i hemmet eller hos vänner förstärker alltså detaljhandelns roll som del av alkoholförsäljningen och konsumtionen.

3. Data

Data över alkoholkonsumtion är hämtad för varje land. Respektive lands data över olika år är hämtad från en och samma källa, det vill säga en källa per land. Detta är av vikt då just förändring av alkoholkonsumtion är vad som undersöks, och olika institut kan ha olika metoder för att hämta eller uppskatta data, vilket i sig potentiellt kan vara en orsak till att data skiljer sig från olika år.

Sverige valdes då det svenska alkoholmonopolets effekt ska undersökas. Tyskland, Danmark, Polen och Nederländerna valdes eftersom de inte har alkoholmonopol, utan har friare regler vad gäller alkoholförsäljning i detaljhandeln. Utöver detta valdes de även då det fanns relevant data över tid tillgänglig för dessa länder.

Data för samtliga länder utom Danmark har hämtats som "konsumtion av liter ren alkohol per capita, befolkning 15 år och äldre". Vad gäller Danmark har rådata över totalkonsumtion av ren alkohol i liter hämtats, för varje år. Denna data har sedan dividerats med antalet i Danmarks befolkning som är över 15 år gamla, med aktuell data över befolkningstal och befolkningsandelar för varje år. Detta gör att data för Danmark omvandlats till "konsumtion av liter ren alkohol per capita, befolkning över 15 år", alltså likställt med övriga länder.

Tabell 1. Danmark: total alkoholkonsumtion, befolkningstal, andel i befolkning 15 år och äldre, årligen 2010-2020.

År	Alkoholkonsumtion totalt	Befolkningstal	Andel av befolkning 15 år och äldre
2010	46 797 000	5 547 000	**
2011	47 963 000	5 570 000	**
2012	42 694 000	5 591 000	0.8242
2013	44 010 000	5 614 000	0.8265
2014	44 902 000	5 643 000	0.8287
2015	44 558 000	5 683 000	0.8308
2016	45 304 000	5 728 000	0.8325
2017	44 522 000	5 764 000	0.8337
2018	44 781 000	5 793 000	0.8349
2019	44 185 000	5 814 000	0.8361
2020	45 285 000	5 831 000	0.8373

Källor: Statistics Denmark, World Bank. **Saknas Data. År 2010-2011 har befolkningsdata från 2012 använts.

Tabell 2: Konsumtion av liter ren alkohol per capita årligen, 2010-2020, befolkning 15 år och äldre.

Land	Sverige	Polen	Tyskland	Nederländerna	Danmark	Genomsnitt Övriga*
2010	9.50	9.02	10.70	9.34	10.23	9.82
2011	9.47	9.25	11.00	8.95	10.45	9.91
2012	9.12	9.16	**	9.00	9.26	9.57
2013	9.75	9.67	10.70	8.59	9.48	9.61
2014	9.27	9.4	**	8.38	9.60	9.52
2015	9.13	9.41	10.70	8.30	9.44	9.46
2016	9.00	9.37	10.60	8.29	9.50	9.44
2017	8.97	9.45	10.50	8.27	9.26	9.37
2018	8.81	9.55	10.70	8.34	9.26	9.46

2019	8.98	9.78	10.2	8.24	9.78	9.33
2020	8.47	9.62	10.0	7.81	9.62	9.18

Källor: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN), The State Agency for the Prevention of Alcohol-Related Problems (PARPA), The German Centre for the Control of Drug Abuse (DHS), Dutch Institute for Alcohol Policy, Statistics Denmark.

* Övriga innebär samtliga länder förutom Sverige. **Saknas data.

4. Metod

Difference in differences ska användas för undersöka alkoholkonsumtion under covid-19. Utöver detta ska procentuella förändringar av alkoholkonsumtionen per år under 2010-2019 tas fram för att upptäcka hur skillnaderna mellan åren 2019 och 2020 ser ut jämfört med skillnaderna under tidigare år.

4.1 Difference in differences

Difference in differences (DiD) är en statistisk metod inom ekonometri som används för att uppskatta effekterna av en behandling, intervention eller händelse genom att jämföra förändringar över tid mellan en behandlingsgrupp och en kontrollgrupp. Metoden observerar data och jämför förändringar över tid i behandlingsgruppen med kontrollgruppen i ett naturligt experiment. DiD beräknar effekten av en händelse eller behandling genom att jämföra genomsnittlig förändring över tid för den grupp som påverkats, med genomsnittlig förändring för de som inte påverkats. Detta görs för att isolera och mäta den kausala effekten av behandlingen eller händelsen. Med observationsdata över tid från en kontrollgrupp och en behandlingsgrupp etableras en regression, och DiD tar fram skillnaden mellan grupperna. Kontrollgruppens data används som referens för behandlingsgruppen, den grupp som undersöks. Ett antagande för DiD är att kontroll- och behandlingsgruppens data hade följt samma trend om behandlingen eller

händelsen inte skett. Då detta inte går att bevisa undersöks ofta data för perioden innan händelsen, som hjälpmedel för att utvärdera hur trovärdigt resultatet DiD tar fram är.

4.1.1 Praktisk användning av Difference in differences

DiD är alltså ett verktyg för att visa skillnader i förändring, efter en viss tidpunkt. Denna tidpunkt ska sättas där det sker exempelvis en policyförändring, där kommun A (behandlingsgruppen) förändrar en policy, medan kommun B (kontrollgruppen) inte förändrar samma policy. Relevant data som kan tänkas påverkas av denna policy-förändring hämtas från båda kommunerna före och efter förändringen, och genom att använda DiD kan de kausala effekterna av policyn upptäckas. Detta genom att mäta skillnaden i hur observationsdata ändras över tid hos kontrollgruppen respektive behandlingsgruppen. Att undersöka data under perioder innan förändringen blir relevant eftersom att policyförändringens effekt blir svår att mäta om kommunernas data trendar åt olika håll redan innan förändringen.

Målsättningen med DiD i denna uppsats är att undersöka alkoholkonsumtion i Sverige och fyra europeiska länder utan alkoholmonopol, under 2019 och 2020. Året 2020 blir en brytpunkt, det vill säga vår händelse, eftersom pandemin då började spridas i Europa, och restriktioner infördes till följd av detta. Behandlingsgruppen i DiD är Sverige, eller mer specifikt alkoholkonsumtionen i Sverige. Detta för att det svenska alkoholmonopolets effekt på konsumtion ska undersökas, under en tid då detaljhandeln spelade större roll för konsumtion än barer och restauranger. Den genomsnittliga alkoholkonsumtionen 2019 och 2020 i Tyskland, Danmark, Nederländerna och Polen är kontrollgruppen.

4.1.2 Difference in differences: Formell definition

$$Y_{c,t} = \beta_0 + \beta_1 Sverige_c + \beta_2 \text{år}2020_t + \beta_3 Sverige_c \times \text{år}2020_t + e_{c,t}$$

$Y_{c,t}$ är alkoholkonsumtionen i land c , i tidpunkt t . C är antingen Sverige eller genomsnittet hos de övriga länderna (kontrollgruppen). T är år 2019 eller år 2020.

β_0 är det genomsnittliga värdet för kontrollgruppen 2019.

β_1 blir den genomsnittliga skillnaden mellan Sveriges och kontrollgruppens data under hela perioden, det vill säga den genomsnittliga skillnaden i alkoholkonsumtion under 2019 och 2020, mellan Sverige och kontrollgruppen.

$Sverige_c$ är en indikatorvariabel lika med 1 för Sverige, och 0 för kontrollgruppen.

β_2 blir den genomsnittliga skillnaden i alkoholkonsumtion mellan 2019 och 2020 för alla länder.

$år2020_t$ är en indikatorvariabel lika med 1 år 2020 och 0 år 2019.

β_3 blir överskottet av skillnaden i alkoholkonsumtion mellan Sverige och kontrollgruppen under 2020. Om kontrollgruppen och referensgruppen har precis samma trend 2019-2020, är β_3 lika med noll. Detta kan i modellen tolkas som effekten av det svenska försäljningsmonopolet av alkohol, under pandemin.

$e_{c,t}$ är feltermen som förklarar avvikande värden på Y , givet c och t .

Endast data från 2019 och 2020 kommer att användas i DiD.

4.2 Förändringar i alkoholkonsumtion på längre sikt

För att undersöka effektiviteten av att använda DiD på data 2019-2020 är det relevant att titta på förändringen av alkoholkonsumtion i länderna under åren innan pandemin. Ju mer ländernas trender i data över alkoholkonsumtion skiljer sig åt under tidigare år, desto svårare blir det att mäta den kausala effekten av det svenska försäljningsmonopolets inverkan på alkoholkonsumtion under covid-19 pandemin.

Det finns även ett värde i sig att kolla på ländernas alkoholkonsumtion på längre sikt, eftersom att vi då kan upptäcka långsiktiga trender i konsumtion, och se hur dessa påverkats av pandemin. Detta i kombination med DiD hjälper till att visa både hur pandemin påverkat alkoholkonsumtionens långsiktiga trender, och till vilken grad kortsiktiga förändringar kan härledas till andra förklaringar än alkoholpolitikens effekter just under pandemin.

5. Resultat

Resultat kommer att presenteras med diagram och tabeller, därefter sammanfattas och kommenteras.

5.1 Difference in differences

Tabell 3. Anova-tabell Difference in differences.

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	10
Model	.62026	3	.206753333	F(3, 6)	=	0.25
Residual	4.95795	6	.826325	Prob > F	=	0.8586
				R-squared	=	0.1112
				Adj R-squared	=	-0.3332
Total	5.57821	9	.619801111	Root MSE	=	.90902

konsumtion	Coefficient	Std. err.	t	P> t	[95% conf. interval]	
1.Sverige_c	-.3475	1.01632	-0.34	0.744	-2.834345	2.139345
1.ar2020_t	-.15	.6427772	-0.23	0.823	-1.722819	1.422819
Sverige_c#ar2020_t						
1 1	-.36	1.437293	-0.25	0.811	-3.87693	3.15693
_cons	9.3275	.4545121	20.52	0.000	8.215349	10.43965

$$\beta_0 = 9.33 \quad (\text{Värdet på “_cons” eller “Genomsnitt Övriga” år 2019 i tabell 2.})$$

Värdet för kontrollgruppen år 2019 är 9.33 liter ren alkohol per capita.

$$\beta_1 = -0.35 \quad (\text{Koefficienten för “Sverige_c”})$$

Den genomsnittliga skillnaden mellan Sverige och kontrollgruppens data är -0.35 (β_1), vilket innebär att Sverige konsumerade 0,35 liter ren alkohol per person mindre än kontrollgruppen under 2019 och 2020, i genomsnitt.

$$\beta_2 = -0.15 \quad (\text{Koefficienten för “år2020_t”})$$

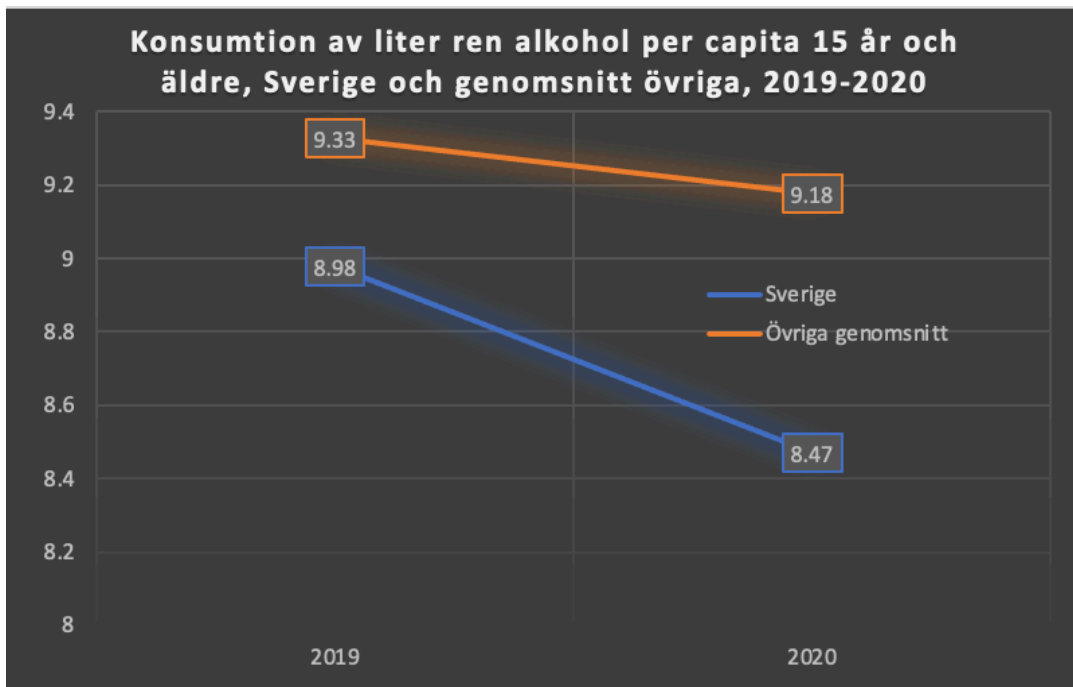
Den genomsnittliga skillnaden i konsumtion totalt mellan 2019 och 2020 är -0,15 (β_2), alltså minskade konsumtionen överlag i snitt med 0,15 liter per person från 2019 till 2020.

$$\beta_3 = -0.36 \quad (\text{Koefficienten för “Sverige#år2020_t”})$$

Överskottet i skillnad i konsumtion mellan Sverige och kontrollgruppen, under år 2020 är -0,36 (β_3). Sveriges alkoholkonsumtion minskade alltså med 0,36 liter per capita mer än förväntat utifrån kontrollgruppens data. $\beta_3 = -0,36$ är alltså den variabel som förklarar skillnaden i utveckling mellan Sverige och kontrollgruppen, vilket kan tolkas som alkoholmonopolets effekt under pandemin.

Variablerna β_1 , β_2 , och β_3 är alla negativa och tyder på minskad konsumtion, men ingen statistisk signifikans finns för någon av skillnaderna som variablerna innebär. Detta gör resultatet osäkert och slutsatser ska dras med stor försiktighet.

Diagram 1. Difference in differences bildligt. Konsumtion av liter ren alkohol per capita, befolkning över 15 år, Sverige och övriga. 2019-2020, Sverige och övriga länder genomsnitt (kontrollgruppen).

Sveriges brantare lutning visar resultatet vi söker i DiD. β_3 eller -0,36 är lika med skillnaden i den svenska kurvans lutning jämfört med kontrollgruppens, som enligt modellen visar alkoholmonopolets effekt under covid-19, år 2020. Då resultaten i DiD saknar statistisk signifikans, och konfidensintervallet är brett för variablerna, inklusive β_3 , går resultatet inte att säkerställa och ska tolkas med försiktighet.

5.2 Förändringar i alkoholkonsumtion på längre sikt

Diagram 2. Konsumtion av liter ren alkohol per capita, befolkning över 15 år; Sverige och övriga. 2010-2020, Sverige och övrigas länder genomsnitt (kontrollgruppen).

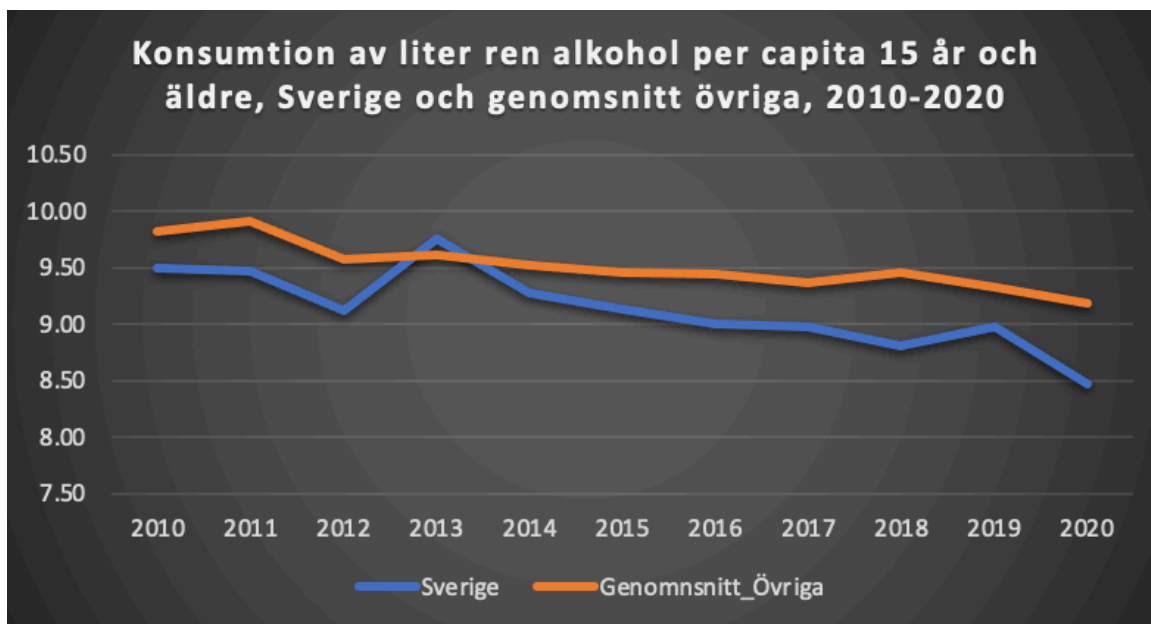

Diagram 2 visar att det finns en generell trend av minskad alkoholkonsumtion i Sverige och kontrollgruppen, det vill säga genomsnittet för övriga länder i urvalet. Under 2010-2020 liknar gruppernas trender generellt varandra, men det finns några undantag värda att notera.

2013 ökar Sveriges konsumtion medan kontrollgruppens ligger kvar på samma nivå. 2018 och 2019 trendar konsumtionen i olika håll för grupperna, men har liknande utveckling över 2-årsperioden. Till sist minskar Sveriges konsumtion mer än kontrollgruppens genomsnitt 2020, med reservation för att DiD visat att skillnaden år 2020 inte är statistiskt signifikant, och att värdet på den accelererade minskningen har ett brett konfidensintervall.

Diagram 3. Konsumtion av liter ren alkohol per capita, befolkning över 15 år, Sverige, Polen, Tyskland, Nederländerna, Danmark 2010-2020.

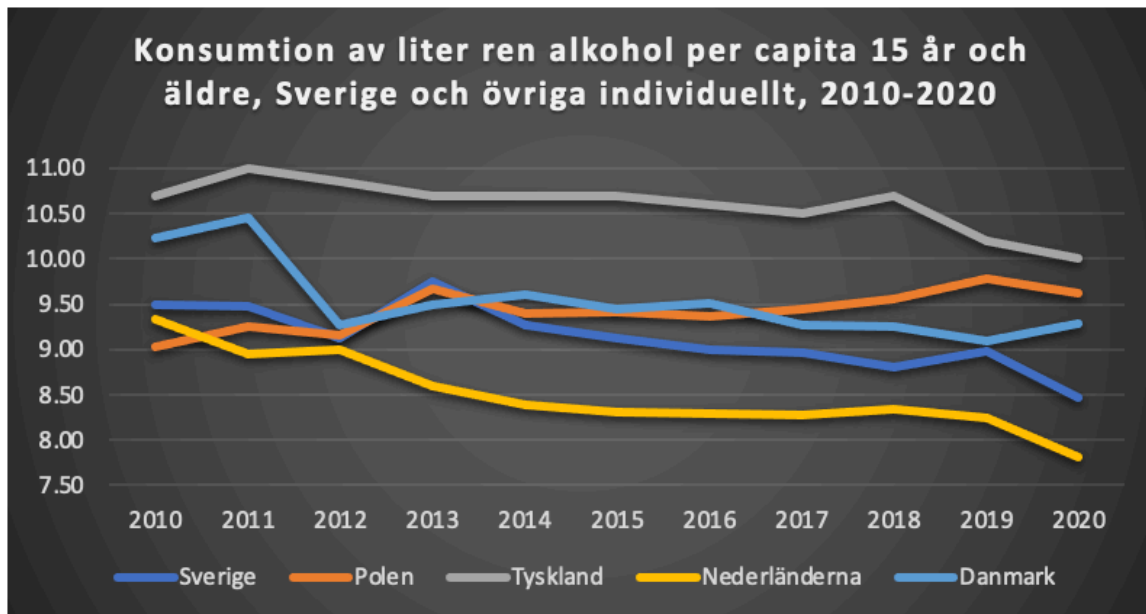

Diagram 3 och diagram 2 är av samma karaktär, men istället för genomsnittlig utveckling för kontrollgruppen, visas data separat för respektive land. Konsumtionen i samtliga länder förutom Polen minskade under perioden 2010-2020. Vi ser att ländernas utveckling över tid är relativt lika varandra, med undantag för Polen. Under 2020 minskade konsumtionen mot föregående år i samtliga länder förutom Danmark.

Tabell 3. Procentuell förändring från föregående år, konsumtion av ren alkohol i liter per capita, befolkning över 15 år.

Land	Sverige	Polen	Tyskland	Nederländerna	Danmark	Genomsnitt Övriga
År						
2011	1.89%	2.49%	2.73%	-4.36%	2.03%	0.89%
2012	-3.84%	-0.98%	**	0.56%	-12.78%	-3.59%
2013	6.46%	5.27%	**	-4.77%	2.33%	0.44%
2014	-0.32%	-2.87%	**	-2.51%	1.22%	-0.95%
2015	-5.18%	0.11%	**	-0.96%	-1.74%	-0.62%
2016	-1.53%	-0.43%	-0.94%	-0.12%	0.67%	-0.23%
2017	-1.44%	0.85%	-0.95%	-0.24%	-2.54%	-0.74%
2018	-0.33%	1.05%	1.87%	0.84%	-0.07%	0.96%
2019	-1.82%	2.35%	-4.90%	-1.21%	-1.86%	-1.44%
2020	-6.02%	-1.66%	-2.00%	-5.51%	2.05%	-1.63%

I Sverige, Nederländerna och Danmark har alkoholkonsumtionen minskat nästan varje år, och totalt sett minskat väsentligt över en tioårsperiod. Tysklands konsumtion har varit relativt stagnerad, men minskat något på en tioårsperiod. Polen är det enda land i urvalet där konsumtionen har ökat, både under tioårsperioden 2010-2020, och på årsbasis, med en procentuell ökning för majoriteten av år. Sverige är det land vars alkoholkonsumtion minskar mest mellan 2019 och 2020. Samtliga länder har en negativ utveckling detta år förutom Danmark.

6. Diskussion

I följande del kommer resultaten av DiD diskuteras, och faktorer som kan ha påverkat alkoholkonsumtionen under pandemin kommer tas upp. Dessa innefattar en sammanfattning av skillnader i restriktioner och konsekvenser av nedstängningar för alkoholkonsumtionen.

6.1 Faktorer för alkoholkonsumtion under 2020

Vi ser i tabell 3 att alkoholkonsumtionen minskade generellt under pandemin. I realiteten är det möjligt att pandemin i sig kan ha påverkat alkoholkonsumtionen, då medborgare överlag uppmanades att minimera antalet sociala kontakter. Detta utifrån antagandet att många konsumerar alkohol i sociala sammanhang, och pandemin gjorde generellt att personer hade färre sociala umgängen. Däremot är minskat socialt umgänge något som gällde samtliga länder i urvalet, och därför blir den accelererade nedgång som finns i Sveriges data över alkoholkonsumtion 2020 en avvikelse värd att undersöka.

6.1.1 Skillnader i restriktioner

Sverige är det enda landet i urvalet där serveringar som barer och restauranger var öppna under hela 2020. Samtliga andra länder stängde ner dessa verksamheter när omfattande spridning av covid-19 skedde i Europa, under mars 2020. Under sommaren och början av hösten 2020 när restriktionerna lättades upp, liknade de övriga ländernas hantering av serveringar vad Sverige konsekvent gjorde hela 2020, restauranger och barer tilläts hålla öppet, det infördes regler för avstånd mellan sällskap, och öppettider begränsades. Dock bör skillnaderna betonas, övriga länder hade under stora delar av 2020 alltså ett totalförbud mot dessa verksamheter, medan Sverige tillät dessa verka under hela året, på ett sätt som liknar de övriga ländernas hantering under de begränsade delar av året då serveringar fick hålla öppet i dessa länder.

6.1.2 Konsekvenser av nedstängda av serveringar

Att stänga ner verksamheter som serverar alkohol begränsar människors tillgång till alkohol, och gör att konsumenter istället behöver köpa öl, vin och sprit i butiker, och ta med sig för att konsumera hemma. Detta behöver inte nödvändigtvis leda till minskad konsumtion totalt sett, men det förändrar var alkohol säljs och var drickandet sker, och effekterna på total alkoholkonsumtion av restriktioner och nedstängningar kan diskuteras.

Ett av de främsta argumenten för att ha ett alkoholmonopol är att det begränsar tillgängligheten till alkohol, som påstås leda till minskad konsumtion. Med ett sådant resonemang bör även nedstängningar av serveringar leda till minskad konsumtion, eftersom det gör att tillgängligheten begränsas. Detta gäller även i de fall där restriktionerna under covid-19 innebar begränsade öppettider för restauranger och barer, som kan liknas vid systembolagets strikta öppettider.

Striktare restriktioner mot serveringar kan hypotetiskt leda till minskad alkoholkonsumtion. Trots att Sverige införde minst restriktioner mot restauranger och barer, minskade Sveriges konsumtion mest av alla länder i urvalet under pandemin. Den högre tillgång på alkohol som fanns i Sverige under pandemin, som konsekvens av att restauranger och barer förblev öppna, kan rimligtvis öka alkoholkonsumtionen i Sverige jämfört med övriga länder. Data över alkoholkonsumtion tyder dock inte på något sådant samband. Det är möjligt att detta är en konsekvens av att svenskar undvek serveringar och följde rekommendationer från myndigheter, och att de lättare restriktioner som fanns i Sverige jämfört med övriga länder inte påverkade alkoholkonsumtionen.

6.1.3 Alkoholmonopol under en pandemi

Monopolets syfte är att minska alkoholkonsumtionen, och effekterna av det svenska alkoholmonopolet bör bli tydligt när fler förlitar sig på systembolaget för att köpa alkohol under en pandemi. Eftersom systembolaget, det vill säga detaljhandeln av alkohol i Sverige, har begränsade öppettider och betydligt mindre täthet av butiker än detaljhandeln av alkohol i övriga

länder, bör konsumtionen minska mer i Sverige om Sveriges alkoholmonopol är ett effektivt sätt att minska konsumtionen, i synnerhet under covid-19 då konsumenter i större utsträckning köpte alkohol i butiker.

6.2 Slutsats: Difference in differences

Resultatet i DiD som visar alkoholmonopolets påverkan på konsumtion i Sverige under 2020 är en minskning med 0,36 liter ren alkohol per capita mer än förväntat baserat på skillnaden mellan grupperna som fanns 2019. Detta värde saknar dock statistisk signifikans, och har ett brett konfidensintervall, vilket är av stor betydelse. Det går utifrån resultatet inte att säkerställa det svenska alkoholmonopolets påverkan på konsumtion under covid-19. Värdet -0,36 kan vara både betydligt större eller mindre i verkligheten på grund av variabelns breda konfidensintervall, och det svenska alkoholmonopolets effektivitet kan utifrån DiD med denna data inte säkerställas.

Utifrån att alla länder i urvalet blev mer beroende av detaljhandeln för att köpa alkohol, kan det argumenteras att det bör finnas en negativ effekt på alkoholkonsumtionen under pandemin i Sverige, som enda land med ett monopol. Alkoholmonopolet syftar till att minska konsumtionen, och under pandemin hade systembolaget en betydligt större andel av den totala försäljningen än innan pandemin. Resultatet i DiD säkerställer inte en större nedgång för Sverige jämfört med övriga länder, vilket gör att monopolets effektivitet kan ifrågasättas.

Sverige är det enda landet i urvalet som inte införde några nedstängningar av verksamheter som serverar alkohol, och hade minst restriktioner överlag mot dessa. Denna faktor kan tänkas bidra till en större konsumtion av alkohol i Sverige jämfört med övriga länder, men utan ett statistiskt signifikant resultat i DiD går detta inte att säkerställa.

6.3 Alkoholkonsumtion 2010-2019 och DiDs trovärdighet

Utöver osäkerheten i resultaten från DiD som orsakas av brett konfidensintervall, bör även trovärdigheten av resultatet i DiD undersökas genom att titta på utvecklingen i

alkoholkonsumtion innan pandemin. Under perfekta förhållanden ska data från kontrollgruppen (Övriga länder) respektive behandlingsgruppen (Sverige) som undersöks med DiD-metoden ha samma utveckling innan effekterna av en händelse (Covid-19 pandemin). Då blir de kausala effekterna tydliga och enklare att tolka.

Sveriges förändring i alkoholkonsumtion innan pandemin, 2010-2019 liknar i stort kontrollgruppens genomsnitt, det vill säga referensen som används i DiD. Detta gör att DiD blir en rimlig metod för att undersöka de kausala effekterna av alkoholmonopol under pandemin, eftersom det är mindre troligt att skillnader som påvisas efter pandemin är en direkt effekt av skillnader innan pandemin. Med ett stort konfidensintervall och utan statistisk signifikans i resultatet från DiD kan däremot effekten av monopol under 2020 inte säkerställas.

6.4 Övriga förklaringar och aspekter

Utöver de faktorer som redan diskuterats, finns andra förklaringar som kan tänkas ha påverkat alkoholkonsumtionen under pandemin. Människors rörelsemönster och hur väl rekommendationer och restriktioner följdes i de olika länderna kan ha skapat skillnader i alkoholkonsumtion. Om en befolkning generellt tenderar att vara mer benägen att ta restriktioner på allvar, och exempelvis umgås mindre med vänner, kan detta eventuellt leda till mindre alkoholkonsumtion jämfört med andra länder. En aspekt i detta kan även vara skillnaden i hur pandemin påverkade ett visst land. Om ett land hade omfattande smittspridning och högt antal avlidna med covid-19, kan en konsekvens ha blivit att människor skötte sig bättre när det gällde att följa rekommendationer och restriktioner. Likaså om ett land hade lägre smittspridning och färre dödsfall, så kan människors beteenden potentiellt ha varit mer likt de innan pandemins utbrott i Europa.

7. Avslutning

Sverige skiljer sig från Polen, Danmark, Nederländerna och Tyskland främst på två punkter. Sverige hade lättare restriktioner mot verksamheter som restauranger och barer under pandemin, och alkoholmonopolet i form av systembolaget gör att tillgängligheten till alkohol i detaljhandeln är betydligt mer begränsad i Sverige än övriga länder.

Det finns en större nedgång i Sverige än de övriga länderna sett till data över konsumtion av ren liter alkohol per capita, men denna nedgång är inte statistiskt signifikant i ekonometrisk metod. Resultatet som ska visa det svenska alkoholmonopolets effekt på konsumtion under pandemin är inte säkerställt och gör det svårt att dra slutsatser om hur mycket monopolet påverkat konsumtionen. Detta innebär även att minskad konsumtion under pandemin som konsekvens av ett etablerat alkoholmonopol i Sverige inte kan säkerställas, vilket gör att det svenska alkoholmonopolet kan ifrågasättas.

8. Källförteckning

Anders Björkman, Magnus Gisslén, Gullberg, M. and Ludvigsson, J. (2023). The Swedish COVID-19 approach: a scientific dialogue on mitigation policies. *Frontiers in Public Health*, 11. Tillgänglig online: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1206732>. [Hämtad 16 november 2023]

BBC News. (2020) Covid-19: Germany introduces new restrictions amid rise in cases. *BBC News*. 16 Dec. Tillgänglig online: <https://www.bbc.com/news/world-europe-55324422>. [Hämtad 22 december 2023].

Cheng, H., Kotler, P. and Lee, N. (2011). *Social marketing for public health : global trends and success stories*. Sudbury, Mass: Jones And Bartlett, ©, Eg.

Dahlberg, M., Edin, P.-A., Grönqvist, E., Lyhagen, J., Östh, J., Siretskiy, A. and Toger, M. (2020). Effects of the COVID-19 Pandemic on Population Mobility under Mild Policies: Causal Evidence from Sweden. arXiv:2004.09087 [econ, q-bio, q-fin]. [online] Tillgänglig online: <https://arxiv.org/abs/2004.09087> [Hämtad 5 januari 2024].

DHS. (April 26, 2023). Per capita consumption of alcohol in Germany in selected years from 1970 to 2020 (in liters pure alcohol) [Graph]. In Statista. Tillgänglig online: <https://www-statista-com.ludwig.lub.lu.se/statistics/540387/alcohol-consumption-per-capita-in-germany/> [Hämtad 11 november 2023]

Dutch Institute for Alcohol Policy. (April 22, 2023). Per capita consumption of alcohol in the Netherlands from 2008 to 2022 (in liters of pure alcohol) [Graph]. In Statista. Tillgänglig online: <https://www-statista-com.ludwig.lub.lu.se/statistics/935895/per-capita-consumption-of-pure-alcohol-in-the-netherlands/> [Hämtad 11 november 2023]

Folkhalsomyndigheten (2023). När hände vad under pandemin? Tillgänglig online:
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/nar-hande-vad-under-pandemin/> [Hämtad 15 december 2023].

Global-monitoring.com. (2023). COVID-19 pandemic - Denmark. Tillgänglig online:
<https://global-monitoring.com/gm/page/events/epidemic-0001966.Vqs2f925hkGo.html?lang=en>
[Hämtad 18 december 2023].

Global-monitoring.com. (2023). COVID-19 pandemic - Netherlands. Tillgänglig online:
<https://global-monitoring.com/gm/page/events/epidemic-0001962.AmeRRjKJ4YVb.html?lang=en>
n [Hämtad 18 december 2023].

Global-monitoring.com. (2023) COVID-19 pandemic - Poland. Tillgänglig online:
<https://global-monitoring.com/gm/page/events/epidemic-0001979.ebxN7jiczrLh.html?lang=en>.
[Hämtad 18 december 2023].

Harding, L., Connolly, K. and Jones, S. (2020). Coronavirus in Europe: Germany and Austria reopen restaurants as new normal beckons. The Guardian. 15 maj. Tillgänglig online:
<https://www.theguardian.com/world/2020/may/15/coronavirus-in-europe-states-take-small-steps-towards-normality> [Hämtad 5 januari 2024].

Higgins-Dunn, W.F. (2020). Germany, France announce new Covid restrictions as outbreaks surge across Europe. CNBC. Tillgänglig online:
<https://www.cnbc.com/2020/10/28/germany-announces-new-covid-restrictions-france-braces-for-more-as-virus-surges-across-europe.html> [Hämtad 5 januari. 2024].

Nationalencyklopedin (2024). alkoholpolitik - Uppslagsverk - NE.se. Tillgänglig online:
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/alkoholpolitik> [Hämtad 7 januari 2024].

Nationalencyklopedin (2021). covid-19 - Uppslagsverk - NE.se. Tillgänglig online:
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/covid-19>. [Hämtad 24 november 2023].

omsystembolaget.se. (2021). Ansvarsfull försäljning | Systembolaget. Tillgänglig online:
<https://www.omsystembolaget.se/salja-med-ansvar/ansvarsfull-forsaljning/>. [Hämtad 22 december 2023].

omsystembolaget.se. Systembolagets uppdrag | Systembolaget. Tillgänglig online:
<https://www.omsystembolaget.se/salja-med-ansvar/vart-uppdrag/>. [Hämtad 22 december 2023].

omsystembolaget.se. Vision och värderingar | Systembolaget. Tillgänglig online:
<https://www.omsystembolaget.se/salja-med-ansvar/vart-uppdrag/vision-varderingar/> [Hämtad 22 december. 2023].

Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. (9 februari, 2023). Average consumption of alcoholic beverages per capita in Poland from 2000 to 2021 (in liters of pure alcohol 100% per capita) [Graph]. In Statista. Tillgänglig online:
<https://www-statista-com.ludwig.lub.lu.se/statistics/1095148/poland-consumption-of-alcoholic-products-per-capita/> [Hämtad 11 november 2023]

Regeringskansliet (2014). Systembolaget Aktiebolag. Regeringskansliet. Tillgänglig online:
<https://www.regeringen.se/myndigheter-med-flera/systembolaget-aktiebolag/#:~:text=Uppdraget%20%C3%A4r%20att%20s%C3%A4lja%20med/> [Hämtad 22 november 2023].

Riksdagen.se. Alkohollag (2010:1622). Tillgänglig online:
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/alkohollag-20101622_sfs-2010-1622/. [Hämtad 3 Januari 2024].

Sennerö, J. (2020). Regeringen: Ingen alkohol på krogen efter 22. SVT Nyheter. 11 november. Tillgänglig online: <https://www.svt.se/nyheter/regeringen-ingen-alkohol-pa-krogen-efter-22> [Hämtad 16 Jan. 2024].

Statistics Denmark. (1 augusti 2023) Sales of alcohol, total, pure alcohol (1000 litres). Tillgänglig online: <https://www.statbank.dk/ALKO6> [Hämtad 10 november 2023].

Trolldal B. Alkoholkonsumtionen i Sverige 2001–2022. Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2023. Rapport 221.

Welle (www.dw.com), (2021). *COVID: How Germany battles the pandemic — a chronology* | DW | 28.12.2021. DW.COM. Tillgänglig online: <https://www.dw.com/en/covid-how-germany-battles-the-pandemic-a-chronology/a-58026877>. [Hämtad 22 december 2023].

World Bank. (September 19, 2023). Denmark: Age structure from 2012 to 2022 [Graph]. In Statista. Tillgänglig online: <https://www-statista-com.ludwig.lub.lu.se/statistics/317269/age-structure-in-denmark/> [Hämtad 10 november 2023]

World Bank. (2022). Population, total - Denmark. World Bank Open Data. Tillgänglig online: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2020&locations=DK&start=2010> [Hämtad 10 november 2024].